

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MANEVİ DEĞER ALGILARININ İNCELENMESİ: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ*

Abdulaziz YENİYOL**

E-mail: ayeniyol34@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2778-8574>

Citation/©: Yeni Yol, A. (2021). Ortaöğretim öğrencilerinin manevi değer algılarının incelenmesi: Yalova ili örneği. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 147-173.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1051387>

Öz

Bu çalışmada amaç, ortaöğretim öğrencilerine kazandırılması gereken değerlere ilişkin davranışların ne düzeyde sahip olduklarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda nitel desende tasarlanan çalışmanın verileri, Kişisel Bilgi Formu ve Manevi Değerler Listesinden oluşan bir anket ile elde edilmiştir. Araştırma Yalova ilinde 2020-2021 eğitim öğretim yılında farklı türden liselerde öğrenim görmekte olan 15-18 yaş arası toplam 1549 öğrenciyi uygulanmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinden anket ve ölçek yoluyla toplanan araştırma verileri cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf, gelir durumu, aile tutumları, aile yapısı, akademik başarı algısı değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre en yüksek düzeyde rastlanan üç bireysel değer "saygı", "adalet", "yardımlaşma" ve en düşük düzeyde rastlanan üç bireysel değer "cesaret", "sabır" ve "affetmek/bağışlamak" olarak bulunmuştur. Manevi değer algıları ölçeğinin bütün boyutları arasında pozitif yönde bir korelasyon çıkmıştır. Normal dağılım göstermeyen anketin analizinde non-parametrik testlerde Mann Witney U-Testi ve Kruskal Wallis H-Testi kullanılmıştır. Söz konusu test sonuçlarına göre ölçeğin alt

* **Etik Beyan:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir. **Ethical Statement:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Etik Kurulu Kararı: Bu araştırma için Yalova Üniversitesi, İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 10.02.2021 tarihinde (2021/08 Protokol No) izin alınmıştır (Bkz. Ek 3).

** Dr. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı. Yalova İl Milli Eğitim Müdürü.

boyutları olan manevi değerler, sevgi, saygı ve duyarlılık puan ortalaması ile cinsiyet, yaş, başarı algısı, aile tutum algısı, sosyal medya kullanımı süresi ve sosyal medya kullanım amacı değişkenleri arasında $p>0.05$ olduğu için anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Ancak örneklem grubuna ait manevi değerler algısı puan ortalaması ile okul türü, anne eğitimi ve baba eğitimi arasında; sevgi değeri puan ortalaması ile okul türü değişkeni arasında; saygı değeri puan ortalaması ile sınıf, okul türü, algılanan ekonomik durum ve anne eğitimi arasında; duyarlılık değeri puan ortalaması ile de aile yapısı değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Din eğitimi, Manevi değerler, Değer eğitimi, Ortaöğretim.

INVESTIGATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS OF SPIRITUAL VALUES: THE CASE OF YALOVA PROVINCE ABSTRACT

Abstract

The aim of this study is to determine the level of behaviors related to the values that should be acquired by secondary school students. The data of the study, which was designed in a qualitative pattern in line with this purpose, was obtained by a questionnaire consisting of a Personal Information Form and a List of Spiritual Values. The research was applied to a total of 1549 students between the ages of 15-18 who study at different types of high schools in the province of Yalova in the 2020-2021 academic year. The research data collected through questionnaires and scales from quantitative research methods were analyzed according to the variables of gender, age, school type, class, income level, family attitudes, family structure, academic achievement perception. According to the results of the research, the students were ranked as three random values, respect, justice, solidarity, and the lowest level of three individual values: courage, patience and forgiveness/forgiveness. A positive correlation was found between all dimensions of the spiritual value perceptions scale. Mann Whitney U-Test and Kruskal Wallis H-Test were used in non-parametric tests in the analysis of the scale that did not show normal distribution. According to the test results, there is a significant relationship between the sub-dimensions of the scale such as moral values, love, respect and sensitivity score average and gender, age, perception of success, family attitude perception, duration of social media use and social media use purpose variables as $p> 0.05$. did not come out. However, between the point average of moral tendency of the sample group and school type, mother education and father education; between the average score of love value and the school type variable; between respect value point average and class, school type, perceived economic situation and mother education; A significant relationship was found between the mean score of sensitivity value and the variable of family structure.

Keywords: Religion, Religious education, Sprititual Value, Value education, Scndary education.

Giriş

İnsanda var olan yetenek ve eğilimlere göre insanları yetiştirmek, toplumda var olmayan değerleri öğretmek ve bunları gelecek nesillere aktarmak eğitimin görevlerindedir. Değerler eğitimi de eğitim ve etiğin çok yönlü bir bileşimidir. Bireyin içinde yaşadığı toplumun değerleri, onların ilgileri ve medya, kişisel gelişimini etkileyen temel etmenlerdir. Çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında okullar, öğrencilerinin iyi tercihler yapabilmesi için seçenekler gösterebilmeli ve bu tercihleri yapabilme stratejilerini ve amaçlarını onlara sunabilmelidir (Ekşi, 2004, s. 81). İçinde yaşadığımız hayatın kıymetli hazineleri olan değerlerin eğitiminde ahlaki davranmaya ve erdemli davranışların alışkanlık ve karakter haline gelinceye kadar uygulanması gerekmektedir. Çünkü değerler, kişiye saygın bir özgürlük kazandırmasının yanında, insanın kişiliğini geliştirir ve mükemmelliğe ulaşmasını sağlar.

Bu sebeple eğitimde öğrencilere bilgi, beceri ve kavramların öğretilmesinin yanında manevi değerlerin kazandırılması da büyük önem taşımaktadır. Yirmi birinci yüzyılda insanlara, hayvanlara, doğaya karşı şiddet vakalarının gittikçe artması günümüzde “sevginin, saygının, empatinin, duyarlılığın ve hoşgörünün” ne kadar eksildiğini ve insani değerlerimizin gittikçe yok olduğunu göstermektedir. Sekülerleşme sürecinde, tüketimin, bencilliğin giderek küresel soruna dönüşmesi ve maddi-manevi sorunlar insanlığı bir çıkmaza sokmuştur. Bu sebeptendir ki, dünya üzerinde tartışılacak konulardan bazıları “dünyanın yok olmaktan nasıl korunabileceği” ve “farklılıklara rağmen bir arada nasıl yaşanabileceği” sorunlarıdır (Omurtag ve Karaçay, 2004). Kültürel ve çevresel gözükken bu sorunlar değer yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu sorunlara kalıcı çözümler geliştirebilmek; insana, hayvana ve doğaya sevgi ve saygı duygularıyla hareket edecek, istendik davranışlar oluşturacak mekanizmanın harekete geçirilmesi ile mümkündür. O halde “değer” dediğimiz temel ölçütleri (Aydın, 2018, s. 166) insanların tutum ve davranışlarına yansıtılmak ve güçlendirmek en önemli eğitim ve öğretim hedeflerimizin başında yer almalıdır.

Değer kavramına ilişkin, eğitim bilimleri, felsefe ve sosyoloji alanında birçok tanım yapılmıştır. Türk Dil Kurumu’na göre değer, “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, paha” olarak tanımlanmaktadır (Güncel Türkçe Sözlük, “Değer”, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2021). Bu tanımdan hareketle önem atfedilen her şey “değer” olarak ifade edilmektedir. Bayraklı’ya (2015, s. 33) göre eğitimin kendisi bir faaliyet ise, değerler bu faaliyetin meydana gelmesinde rol oynayan organlardır. Erol Güngör’e göre ise değer, bireylerin yaşamına yön veren, kurallar belirleyen, ideal amaç ve durum ötesi hedeflerdir (Güngör, 1993, s. 84). Değerler, fertlerin aidiyetiyle ilgilidir. İnsan

ve toplum ilişkilerini güçlendirir. Mesela hakkaniyet, toplumdaki adalet ve güven duygusunu pekiştiren bir değerdir. Sevgi, bir değerdir; hatta insanların birbirleriyle ilişkilerini şekillendiren, saygı hissi verdiren çok önemli de bir erdemdir. Bu bağlamda değerler, bireylerin tutum ve davranışlarını, toplumun da kültür kalıplarını yansıtmaktadır (Dılmaç, 2002, s. 1).

İnsanların ortaya koyduğu sayısız ve çeşitli değerler vardır. Spranger, değerleri “Teorik, Ekonomik, Estetik, Sosyal, Politik ve Dini” olarak altı farklı tasnife ayırmıştır (akt. Ünal, 1981, s. 20). Bu altı değer, bütün insanların uyabileceği bir tasnif sağladığı düşünülmemelidir. Bu değerler bütün muhtemel değer yargılarını içine almamaktadır. Ancak genellikle eş anlamlı olarak birbirinin yerine kullanılmakta ya da iç içe verildiği de görülmektedir. Her ne kadar bazı değerler kişilerde daha kuvvetli ve daha hâkim ise birçok insan bu değer yargılarından iki veya daha fazlasının bir karışımı olarak ortaya çıkmaktadır (Freeman, 1962, s. 601). Dini değerlerin manevi değerler ile toplumsal değerlerin ise insani değerler ile kullanılması buna en güzel örnek teşkil etmektedir.

Bir başka tasnif de değerlerin maddi ve manevi olarak iki grupta toplanmasıdır. Maddi değerler kullanılan araç gereçler, eşyalar ve giysilerdir. Manevi değerler ise çok daha geniş kapsamlıdır. İnanç ve kutsala ilişkin dini değerler, milli değerler ve insanlık sevgisi gibi değerler de manevi değerler kapsamında yer alır (Korlaelçi, 2005, ss. 91-110). Fizikötesi âleme ilişkin değerler olan manevi değerler insanların duyguları aracılığıyla karşılık bulur. Sevgi, saygı, merhamet, cömertlik, sorumluluk gibi değerler manevi değerler olarak ifade edilebilir.

Nesilden nesile aktarılan manevi değerler; sevme, sevilme, ait olma, kendini gerçekleştirme gibi bireyin ruhî gereksinimlerini karşılayan en başat ihtiyaçlardandır. Bu ihtiyaçlar aile yapısındaki değişim ve çevresel faktörler nedeniyle günümüzde örgün ve yaygın eğitim kurumlarında verilmektedir. Örgün ve yaygın eğitim kurumlarının sistemli ve zorunlu olması konunun önemini artırıcı nitelik taşımaktadır. Bu özelliğinden dolayı dünyada ahlaki eğitim ve değerler eğitimi, okulun sorumluluğu altında bulunmaktadır (Covell ve Howe, 2001, s. 29). Ülkemizde değerler eğitimi 2005 yılındaki öğretim programına kadar örtük bir şekilde verilmiştir (Yaşaroğlu, 2020). 2010 yılında MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 2010/53 sayılı İlk Ders Genelgesi ve 18. Millî Eğitim Şurası bir genelge hazırlayarak tüm ilköğretim ve ortaöğretim okullarında açık ve örtük şekilde değerler eğitimine ağırlık verilmesini istemiştir (Gül ve Özay-Köse, 2020). 2018 yılında ise okul öncesinden ortaöğretime kadar tüm derslerin ortak teması değerler üzerine kurulmuştur (Beldağ, 2019). Bu tavrın değer odaklı eğitim anlayışlarına yönelik ile paralel bir tavır olduğu söylenebilir. Oluşturulan programların değerler eğitimi ile ilgili boyutunun yüzeysel kalmaması ve bir ahlaki olgunluk oluşturacak etkinliğe sahip olmasını sağlayacak yöntemler üzerinde düşünülmelidir. Bu sebeple öğrencilerin okul ortamlarında değerleri kazanabilmesi ve içselleştirilebilmesi için değerlerin örtük ve açık bir şekilde okulun tüm programlarında hissettirilmesi gerekmektedir. Eğitim kurumlarında manevi değerlerin,

planlı ve programlı etkinlikler yoluyla öğrencilere toplumun ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda iyi birer insan ve vatandaş olmaları konusunda kazanım sağlamalarına gayret edilmektedir.

1. Araştırmanın Problemi

Küreselleşen dünyada şiddet, ihmal ve istismar, bağımlılık, göç, savaş, yoksulluk vb. olgular insanlığı toplumsal ölçekte tehdit eden sorunların başında gelmektedir. Bilim ve teknolojinin gelişmesi, kişiliğin oluşum aşamasında olan öğrencilerin teknoloji ile sürekli hemhal olması söz konusu sorunları her geçen gün kronik hale getirmektedir. İnsanların aile başta olmak üzere sosyalleştiği her yerde değerler kazandığı aşikârdır. Ailede kazanılan “güven, sevgi, cesaret ve şefkat” değerleriyle toplumda barış ve huzur içinde yaşanabilmesi için hayata anlam katan evrensel ve manevi değerlere çok büyük ihtiyaç vardır. Son yıllarda yaşanan değişim ve gelişimler, manevi değerler ve insanî hasletleri kazandırmanın ailenin dışına çıktığı, okulların ise bu noktada etkinliğini artırdığını göstermektedir. Bu süreçte aile yapısındaki değişimler ve okulun insan hayatında belirleyici hale gelmesinin payından söz edilebilir.

Parçalanmış ailelerin sayısının artması sebebiyle geleneksel aileden beklenenler, okullarda değerler eğitime yönelik örtük ve açık programlarla kazandırılmaya çalışılmaktadır. Buna mukabil teknolojinin baş döndüren gelişimi aileyi ve eğitimcilerin işini zorlaştırmaktadır. Öğrenmeyi kapsayan bu gelişim ve değişim okullarda değerler eğitime daha fazla önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Yakın gelecekte birer yetişkin olacak gençlerin değerler karşısındaki tutum ve davranışları önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel sorusu “Ortaöğretim öğrencilerine, değerler eğitimiyle kazandırılması beklenen manevi değerlere sahip olma eğilimleri, ne düzeydedir?” şeklindedir. Bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Gençlerin manevi değer eğilimlerinde yaş, cinsiyet, ekonomik durum, okul türüne göre farklılık var mıdır?
2. Gençlerin manevi değer eğilimlerinde, aile yapısı, aile tutumu, annenin ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın çalışma durumu ve kendilerini tanımladıkları akademik başarı düzeyi değişkenlerine göre farklılık var mıdır?
3. Gençlerin manevi değer algılarında, kişilik, aile yapısı gibi değişkenlere göre farklılık var mıdır?

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim öğrencilerine değerler eğitimi kazandırma noktasında; beklenen manevi değerlere sahip olma düzeylerini tespit ederek, elde edilen sonuçları yaş, cinsiyet, ekonomik durum, okul türü, aile yapısı, aile tutumu, anne ve babanın eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre incelemektir. Aynı zamanda araştırmamızda

elde ettiğimiz bulgular çerçevesinde değerler eğitimi çalışmalarının geliştirilmesine yönelik önerilere ulaşmak hedefimiz olacaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Ortaöğretim öğrencilerine, okul ortamında ister örtük ister açık program içerisinde, davranışa dönüştürülecek değerler eğitimi, plan ve program dâhilinde, kurumda görev yapan eğitimciler tarafından verilmektedir. Eğitimde insan için önemli olan şey değerler öğretiminin davranışa yönelik olarak verilmesidir. Bu önem günümüz toplumlarında geçmişe oranla imkân ve olanaklar sebebiyle daha fazla artmıştır. Bu sebepten dolayı değerlerin öğretilmesinin davranışa yönelik olarak ele alınması daha önemli hale gelmiştir.

Yetişkinler okul öncesi dönemde çocuğun dini gelişimine yardımcı olmalıdır (Selçuk, 1991, s. 43). Kişilik ortaöğretim dönemine denk gelen ergenlik ve ilk gençlik yıllarında da devam etmektedir. Ergenlik dönemindeki gençler, aileden önce çevrenin etkisiyle popüler ve moda değerlere yönelmekte (SEKAM, 2016), kimlik arayışında oldukları için genellikle rol model aldığı kişilerin değer yargılarını kendi değeri olarak görebilmektedirler. Özellikle pandemi sürecinde teknoloji bağımlılığının artması, değerlerin değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak gençler öz-sanal beğeni, bencillik, tüketim, bedensel haz, aşağılama, savurganlık gibi değerleri benimserken (Alp & Levent, 2020, s. 9) manevi değerlerden tamamıyla uzak kalmıştır. Manevi değerlere karşı duyarsızlaşan, ruhsal açıdan problem yaşayan ve kötü alışkanlıklara sahip olan gençlerin olduğu toplumlarda güvenin ve huzurun olması oldukça güçtür. Bu sebeple gençlerin kendisi ve toplum için önemli davranış standartlarının, tutumların ve manevi değerlerin gelişmesine ihtiyaç görülmektedir.

Bilim ve teknolojinin büyük bir ivmeyle geliştiği 21. Yüzyıl, sosyal ve görsel medya, sosyo-kültürel etkenler ve sanayileşme toplum kurallarını da değiştirmiştir. Örneğin tüketim, kibir, gösteriş, aşağılama, bencillik gibi manevi değerler ile örtüşmeyen davranışların benimsenmesi endişe verici bir durum teşkil etmektedir.

Teknoloji ve enformasyon çağında doğan kuşağın, teknoloji karşısında savunmasız kaldığı sadece zihinsel olarak değil aynı zamanda ruhsal açıdan da bozduğu görülmektedir. Bu sebeple gelecek nesillerin eğitimi ailenin, eğitim kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun tümünün üzerinde bir vazifedir. Ergenlik çağındaki gençleri bu menfi gidişten koruyabilmek, 2023 Eğitim Vizyonunda belirtilen mutlu ve sağlıklı bireyler yetiştirebilmek için atılması gereken en önemli adımlardan biri manevi değerlerine bağlı değer sahibi bireyler olarak yetiştirmektir (MEB, 2019). Öğrenciler hayatı yaşarken elde ettiği bilgileri aile ve toplum içinde uygulamaya sokmaktadır. Birey yetişkin olduğunda bu uygulamalar sayesinde değerlere karşı inanç ve tutum sahibi olabilmektedir.

Tüm bu olumsuz değişimler manevi değerlerin farkındalığına ve kazanımlarının artırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Çünkü toplumsal değerleri benimseyen ve

sosyal sorunlar yaşamayan öğrenciler yetiştirmek manevi değerlerin eğitimi ile mümkündür. Öğrencilerin okullarda, bilgi ve beceri öğretiminin yanında, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda değerler eğitiminin verilerek davranışa dönüşen kazanımlar olan manevi değerlerin de onlara aktarılması önemli görülmektedir.

1739 Milli Eğitim Temel Kanununa göre Türk Millî Eğitiminin en önemli amaçları arasında yer alan iki maddede ve 18. Milli Eğitim Şura'sında da değerler eğitimine, yaklaşık on maddeyle vurgu yapılarak çeşitli öneriler getirilmiştir. Bundan dolayıdır ki, eğitim programlarında yer alan genel amaçlar, okulların tümünde gerçekleştirilmesi istenen devletin eğitim politikasına katkıda bulunmak zorundadır. Bu nedenle ergenlik çağındaki lise öğrencilerinin manevi değer yönelimlerinin toplumsal yapının geleceği ile ilgili önemli veriler sunacağı düşünülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerinin değerler ile ilgili farklı illerde pek çok araştırma yapıldığı görülmektedir. Kayır (2011) Eskişehir'de 550 lise öğrencisi ile "Ortaöğretim Öğrencilerinin Değer Algılarının İncelenmesi: Eskişehir İli Örneği" isimli yüksek lisans tezi hazırlamıştır. İbrahim Kısaç ve Zülfü Turan (2015) tarafından "Ortaöğretim Öğrencilerinin Değer Yönelimleri" başlıklı makale, gençlerin değerlerini belirlemeye yönelik alan araştırması sonuçlarını içermektedir. Küçükşen ve Budak (2017) tarafından "Lise Öğrencilerinin Sosyal Değer Tercihlerinin Küresel Sosyal Sorumluluk Düzeylerine Etkisi" başlıklı makale Konya'da farklı liselerde okuyan 410 üzerinde yapılmıştır. Kılıç (2020) tarafından "Lise Öğrencilerinin Manevi- İnsani Değerler Eğilimi" başlıklı makale Sinop ilinde 450 öğrenci ile yapılmıştır. Yapılan araştırmaların ortak sonucu olarak, öğrencilerin en yüksek puanı manevi değerlerden, en düşük puan ise saygı değerinden aldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla beraber araştırmalarda öğrencilerin adalet, şükür, barış, sorumluluk, sabır, cesaret, saygı, hoşgörü, alçakgönüllülük, erdemli olmak, affetmek/ bağışlamak, sevgi, merhamet, yardımlaşma, tutumluluk değer algılarının düzeylerini tespit etmeyi hedeflenmiştir. Böylece insanlığın olamazsa olmaz manevi değerlerinin ortaöğretime denk gelen ergenlik çağındaki gençlerde daha detaylı şekilde incelenebilmesi hedeflenmiştir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırmanın örneklem gurubu 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında Yalova ilinde bulunan tüm ortaöğretim okullarında okuyan öğrenciler ile sınırlıdır.
2. Araştırma sonuçlarının genellenebilirliği araştırmanın yapıldığı resmî ortaöğretim (lise) kurumlarındaki öğrenciler ile sınırlıdır.

5. Yöntem

Bu araştırma nicel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nicel araştırma, sınırlı sayıdaki sorularla, çok sayıdaki insanın araştırma konusundaki tutum ve tepkisini sayısal verilere dönüştürerek ölçen, sonuçları istatistiksel olarak karşılaştırarak genelleştirilebilir bulgular ortaya koymaya yarayan bir yöntemdir (Patton, 2017, s. 14).

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, şimdi ya da geçmişte var olan bir durumu, olduğu gibi tasvir ederek, mevcut durum ve şartları ortaya koyan, betimsel tarama modeli kapsamında ve iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin araştırıldığı ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 1986, ss. 80-81). Araştırmalarda verilere müdahale etmeden var olduğu şekli ile tespit etmek önemlidir. Bu çalışmada da veriler yönlendirme yapılmaksızın toplanmıştır.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Yalova ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim (lise) kurumlarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Yalova ilindeki liselerde öğrenim gören 15-18 yaş arası rastgele seçilmiş olan 1125 kız, 424 erkek olmak üzere 1549 öğrenci oluşturmaktadır.

5.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması için Yalova Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 2021/08 nolu etik kurul raporu alınmıştır. Ayrıca veri toplama aracı olarak deneklerin demografik ve kişisel özelliklerine yönelik gerekli bilgileri elde etmek amacıyla, ölçme aracının ilk sayfasına Kişisel Bilgi Formu eklenmiştir. Deneklerin değerler eğitimi düzeylerine ilişkin veriler Manevi Değerler Listesi ile elde edilmiştir.

- **Kişisel Bilgi Formu**

Bu formda katılımcıların; yaş, cinsiyet, sınıf, anne-baba tutumları, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği ve ailenin gelir düzeyini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

- **Manevi Değerler Listesi**

Bireysel manevi değerleri araştırmak için araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Listede verilen manevi değerlerin 1 ile 5 arasında derecelenmesi istenmektedir. Bireysel manevi değerlerin önemli ve önemsiz olma düzeyine göre değerlendirildiği 18 maddelik bir listedir. Manevi Değerler Listesinde şu değerler bulunmaktadır:

1-Adalet 2-Şükür 3-Barış 4-Sorumluluk 5-Sabır 6-Cesaret 7-Saygı 8-Hoşgörü 9-Alçakgönüllülük 10-Erdemli Olmak 11-Affetmek 12-Sevgi 13-Merhamet 14-Yardımlaşma 15-Tutumluluk.

Tablo 1. Ortaöğretimde Manevine Değerler Anketi Örneklem Yeterliliği

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliği Ölçümü.		,952
Bartlett'in Küresellik Testi	11883,910	10528.352
	105	1378
	,000	.000

KMO örneklem yeterliliği ölçütü, gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışmamızda örneklem yeterliliğimiz 0.952 olduğundan, mükemmel olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Ortaöğretimde Manevi Değerler Anketi Güvenilirlik Değeri

Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
0,93	15

Tablo 2’de ki bulgulara göre katılımcıların ankete verdiği cevapların güvenilirliği %93,3 olarak bulunmuştur. Anketin güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Ortaöğretimde Manevi Değerler Anketi Normallik Analizi

Niteleyiciler					
	Ortalama	Çarpıklık		Basıklık	
		İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
1. Adalet	4,604	-2,653	,062	6,694	,124
2. Şükür	4,313	-1,603	,062	1,881	,124
3. Barış	4,373	-1,721	,062	2,428	,124
4. Sorumluluk	4,325	-1,560	,062	2,214	,124
5. Sabır	3,999	-1,002	,062	0,102	,124
6. Cesaret	4,112	-1,041	,062	0,472	,124
7. Saygı	4,675	-3,023	,062	9,684	,124
8. Hoşgörü	4,502	-2,049	,062	4,197	,124
9. Alçakgönüllülük	4,253	-1,403	,062	1,526	,124
10. Erdemli olmak	4,300	-1,672	,062	2,522	,124
11. Affetmek/ Bağışlamak	3,928	-0,894	,062	-0,056	,124
12. Sevgi	4,480	-1,984	,062	3,534	,124
13. Merhamet	4,469	-2,021	,062	3,625	,124
14. Yardımlaşma	4,548	-2,299	,062	5,471	,124
15. Tutumluluk	4,172	-1,176	,062	0,750	,124
Ortalama	4,343	-2,046	,062	5,919	,124

Tablo 3’e göre; anket soruları açısından basıklık ve çarpıklık değerlerimiz +1,5 ile -1,5 arasında değişmemektedir. Tabachnick ve Fidell (2013)’e göre anketimizin normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Burada analizlerimizi yaparken nonparametrik testler kullanılmıştır.

5.4. Veri Analizi

Araştırmada kullanılan Sosyo-demografik Form ve Manevi Değerler Listesinden elde edilen veriler SPSS 24 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Manevi Değerler Listesinde 5’li Likert tipi ölçek kullanılarak her niteliğe katılma ve değerlendirme derecelerine ilişkin seçenekler bulunmaktadır. Katılma düzeylerine bakıldığında “Önemli” ve “Önemsiz” düzeyleri arasında “1” ve “5” değerleri ile derecelendirme yapılmıştır. “Hayatımda bir anlamı yoktur ve beni etkilemez” ve “Benim için en üst düzeyde önemlidir ve hayatımı etkiler” biçiminde değerlendirilen ifadelerin 1’den 5’e kadar olan herhangi bir derece ile işaretlenmesi istenmiştir. Çalışmada lise öğrencilerinin kişisel özellikleri bağımsız değişken, anketin puan ortalamaları ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Araştırmada tanımlayıcı ve betimleyici istatistikler için ortalama, frekans, standart sapma ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Araştırma normal dağılıma sahip olmadığından nonparametrik testlerden iki grup karşılaştırılması için Mann-Whitney U testi, üç veya daha fazla grup karşılaştırılması için Kruskal-Wallis U testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis U testinin anlamlılığını bulmak için homojenliğe bakılarak Tukey Post Hoch testlerinden faydalanılmıştır.

6. Bulgular ve Tartışma

6.1. Örneklem Grubunun Frekans Bilgileri

Aşağıdaki tabloda örneklem grubuna ait frekans bilgileri yer almaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyetiniz	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	424	27,4	27,4
Kadın	1125	72,6	100,0
Toplam	1549	100,0	
Yaşınız	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
15 yaş ve altı	630	40,7	40,7
16 yaş	434	28,0	68,7
17 yaş	381	24,6	93,3
18 yaş ve üstü	104	6,7	100,0
Toplam	1549	100,0	
Okul Türünüz	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Anadolu Lisesi	820	52,9	52,9
Anadolu Meslek Lisesi	275	17,8	70,7
Anadolu İmam Hatip Lisesi	218	14,1	84,8
Fen Lisesi/Sosyal Bilimler Lisesi	184	11,9	96,6
Diğer (Spor Lisesi, Açık Lise vb.)	52	3,4	100,0
Toplam	1549	100,0	
Sınıf Seviyeniz	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
9. sınıf	558	36,0	36,0

10. sınıf	375	24,2	60,2
11. sınıf	333	21,5	81,7
12. sınıf	245	15,8	97,5
Diğer(Hazırlık vb.)	38	2,5	100,0
Toplam	1549	100,0	
Ailenizin Gelir Durumu	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çok yetersiz	12	,8	,8
Yetersiz	98	6,3	7,1
Orta düzeyde	800	51,6	58,7
Çok yeterli	639	41,3	100,0
Toplam	1549	100,0	
Ebeveynlerin Aile İçi Tutumları	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlgisiz	51	3,3	3,3
Demokratik	328	21,2	24,5
Otoriter	249	16,1	40,5
Koruyucu	819	52,9	93,4
Diğer	102	6,6	100,0
Toplam	1549	100,0	
Anne Eğitim Durumu	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okuryazar değil	30	1,9	1,9
İlkokul	435	28,1	30,0
Ortaokul/İlköğretim	371	24,0	54,0
Lise	455	29,4	83,3
Ön lisans	80	5,2	88,5
Lisans	130	8,4	96,9
Yüksek Lisans ve Üstü	48	3,1	100,0
Toplam	1549	100,0	
Baba Eğitim Durumu	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okuryazar değil	11	,7	,7
İlkokul	284	18,3	19,0
Ortaokul/İlköğretim	315	20,3	39,4
Lise	529	34,2	73,5
Ön lisans/Lisans	309	19,9	93,5
Yüksek Lisans ve Üstü	101	6,5	100,0
Toplam	1549	100,0	
Baba Çalışıyor mu?	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çalışıyor	1331	85,9	85,9
Çalışmıyor	218	14,1	100,0
Toplam	1549	100,0	
Anne Çalışıyor mu?	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çalışıyor	481	31,1	31,1
Çalışmıyor	1068	68,9	100,0
Toplam	1549	100,0	
Kendinizi Akademik Başarı Tanımlamanız?	Frekans(f)	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Düşük düzeyde	97	6,3	6,3

Orta düzeyde	1225	79,1	85,3
Yüksek düzeyde	227	14,7	100,0
Toplam	1549	100,0	

Tablo 4'teki bulgulara göre; araştırmaya katılan öğrencilerin %27,4 (f=424)'ünün erkek, %72,6 (f=1125)'sının kadın olduğu görülmüştür. Kadın öğrencilerin katılımın çok yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin %40,7 (f=630)'sinin 15 yaş ve altı, %28,0 (f=434)'ünün 16 yaş, %24,6 (f=381)'inin 17 yaş, %6,7 (f=104)'sinin 18 yaş ve üstü olduğu görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin %52,9 (f=820)'unun Anadolu Lisesinde, %17,8 (f=275)'inin Anadolu Meslek Lisesinde, %14,1 (f=218)'unun Anadolu İmam Hatip Lisesinde, %11,9 (f=184)'unun Fen Lisesi/Sosyal Bilimler Lisesinde ve %3,4 (f=52)'ünün Diğer (Spor Lisesi, Açık Lise vb.) liselerde eğitim gördüğü bulgulanmıştır. Katılımcı öğrencilerin %36,0 (f=558)'sının 9. sınıf seviyesinde, %24,2 (f=375)'sinin 10. sınıf seviyesinde, %21,5 (f=333)'inin 11. sınıf seviyesinde, %15,8 (f=245)'inin 12. sınıf seviyesinde ve %2,5 (f=38)'inin Diğer (Hazırlık vb.) sınıf seviyesinde olduğu görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin %0,8 (f=12)'inin ailelerinin gelir durumunu çok yetersiz gördüğü, %6,3 (f=98)'inin ailelerinin gelir durumunu yetersiz gördüğü, %51,6 (f=800)'sının ailelerinin gelir durumunu orta düzeyde yeterli gördüğünü, %41,3 (f=639)'ünün ailelerinin gelir durumunu çok yeterli gördüğü bulgulanmıştır. Katılımcı öğrencilerin %3,3 (f=51)'ünün ebeveynlerinin aile içi tutumlarını ilgisiz olarak niteledikleri, 21,2 (f=328)'sinin ebeveynlerinin aile içi tutumlarını demokratik olarak niteledikleri, %16,1 (f=249)'inin ebeveynlerinin aile içi tutumlarını otoriter olarak niteledikleri, %52,9 (f=819)'unun ebeveynlerinin aile içi tutumlarını koruyucu olarak niteledikleri ve %6,6 (f=102)'sının ebeveynlerinin aile içi tutumlarını diğer olarak niteledikleri görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin annelerinin %1,9 (f=30)'unun okuryazar olmadıkları, %28,1 (f=435)'inin ilköğretim mezunu oldukları, %24,0 (f=371)'ünün ortaokul veya ilköğretim mezunu oldukları, %29,4 (f=455)'ünün lise mezunu oldukları, %5,2 (f=80)'sinin ön lisans mezunu oldukları, %8,4'ünün (f=130)'ünün lisans mezunu oldukları ve %3,1'inin (f=48)'ünün yüksek lisans ve üstü mezunu oldukları görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin babalarının %0,7 (f=11)'sinin okuryazar olmadıkları, %18,3 (f=284)'ünün ilköğretim mezunu oldukları, %20,3 (f=315)'ünün ortaokul veya ilköğretim mezunu oldukları, %34,2 (f=529)'inin lise mezunu oldukları, %19,9 (f=309)'unun ön lisans veya lisans mezunu oldukları ve %5,5'inin (f=101)'ünün yüksek lisans ve üstü mezunu oldukları görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin babalarının %85,9 (f=1331)'unun çalıştığı, %14,1 (f=218)'inin çalışmadığı görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin annelerinin %31,1 (f=481)'inin çalıştığı, %68,9 (f=1068)'unun çalışmadığı görülmüştür. Katılımcı öğrencilerin %6,3 (f=97)'ü kendilerini akademik olarak düşük düzeyde başarılı görmekte, %79,1 (f=1225)'i kendilerini akademik olarak orta düzeyde başarılı görmekte ve %14,7 (f=227)'i kendilerini akademik olarak yüksek düzeyde başarılı görmektedir.

6.2. Araştırma Kapsamına Alınan Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistiklerine Ait Bulgular ve Yorum

Tablo 5'e göre katılımcı öğrencilerin manevi değerler genel ortalaması [$\bar{X} = 4.343$] standart sapması $Ss=0.677$ olduğu görülmüştür. Buna göre; katılımcı öğrencilerin manevi değerler algısının "benim için en üst düzeyde önemlidir ve hayatımı etkiler" anlamına geldiği, diğer açıdan "çok iyi" düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo.5. Katılımcılara Ait Tanımlayıcı İstatistiklere Ait Bulgular ve Yorum

Tanımlayıcı İstatistikler					
Bireysel Değerler	N	Minimum	Maksimum	Ort ($\bar{X}$)	Ss.
1. Adalet	1549	1,00	5,00	4,604	0,909
2. Şükür	1549	1,00	5,00	4,313	1,061
3. Barış	1549	1,00	5,00	4,373	1,005
4. Sorumluluk	1549	1,00	5,00	4,325	0,954
5. Sabır	1549	1,00	5,00	3,999	1,165
6. Cesaret	1549	1,00	5,00	4,112	1,031
7. Saygı	1549	1,00	5,00	4,675	0,787
8. Hoşgörü	1549	1,00	5,00	4,502	0,882
9. Alçakgönüllülük	1549	1,00	5,00	4,253	1,005
10. Erdemli olmak	1549	1,00	5,00	4,300	0,927
11. Affetmek/ Bağışlamak	1549	1,00	5,00	3,928	1,162
12. Sevgi	1549	1,00	5,00	4,480	0,934
13. Merhamet	1549	1,00	5,00	4,469	0,963
14. Yardımlaşma	1549	1,00	5,00	4,548	0,862
15. Tutumluluk	1549	1,00	5,00	4,172	1,032
Ortalama	1549	1,00	5,00	4,343	0,677

Bunun yanında öğrencilerin liselerde manevi değerler ve eğitimi değerlendirmesine ait madde analizi aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri tüm boyutlar için incelendiğinde;

1. 1 ile 1.80 arasında "çok kötü" düzeyde bir görüş aralığına rastlanmamıştır. Buradan katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğitimi açısından; benim hayatımı yönlendiren ilkeler olması yönüyle taşıdıkları öneme ve anlama göre öğrencilerin hayatında bir anlamı olmadığı söylenebilir.

2. 1.81 ile 2.60 arasında "kötü" düzeyde bir görüş aralığına rastlanmamıştır. Buradan katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğitimi açısından; benim hayatımı yönlendiren ilkeler olması yönüyle taşıdıkları öneme ve anlama göre öğrencilerin hayatında anlamı olmadığı görülmüştür.

3.2.61 ile 3.40 arasında “orta” düzeyde bir görüş aralığına rastlanmamıştır. Buradan katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğitimi açısından; benim hayatımı yönlendiren ilkeler olması yönüyle taşıdıkları öneme ve anlama göre öğrencilerin hayatında kendileri için orta düzeyde anlamı olmadığı görülmüştür.

4.3.41 ile 4.20 arasında “iyi” düzeyde bir görüş aralığına rastlanmıştır. Buradan katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğitimi açısından; benim hayatımı yönlendiren ilkeler olması bakımından taşıdıkları öneme ve anlama göre kendileri için iyi düzeyde önemli ve hayatında etkili olduğu söylenebilir. Bu görüşlerin; “Sabır”, “Cesaret”, “Affetmek/Bağışlamak”, “Tutumluluk” değerlerinde olduğu görülmüştür.

5.4.21 ile 5.00 arasında “çok iyi” düzeyde bir görüş aralığına rastlanmıştır. Buradan katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğitimi açısından; benim hayatımı yönlendiren ilkeler olması bakımından taşıdıkları öneme ve anlama göre kendileri için çok iyi düzeyde önemli olduğu ve hayatında önemli derecede etkili olduğu söylenebilir. Bu görüşlerin; “Adalet”, “Şükür”, “Barış”, “Sorumluluk”, “Saygı”, “Hoşgörü”, “Alçakgönüllülük”, “Erdemli olmak”, “Sevgi”, “Merhamet” ve “Yardımlaşma” değerlerin olduğu görülmüştür.

Bununla beraber katılımcı öğrencilerin manevi değerler ve eğilimi açısından en homojen değerlendirme “Saygı” (Ss=0.787); en heterojen değerlendirme ise “Sabır” (Ss=1,165) değerlerinde görüşler gerçekleşmiştir. Kılıç’ın (2020, s. 818) araştırmasında da “saygı” değeri boyutu aldığı değerlerin en yüksek ortalaması, “duyarlılık” ise en düşük ortalamasıdır.

Tablo.6. Betimsel İstatistiklere ait Bulgular ve Yorum

Bireysel Değerler	Algılar		Çok kötü		Kötü		Orta		İyi		Çok iyi	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Adalet	51	3,3	22	1,4	83	5,4	176	11,4	1217	78,6		
2. Şükür	61	3,9	50	3,2	189	12,2	293	18,9	956	61,7		
3. Barış	49	3,2	46	3,0	169	10,9	300	19,4	985	63,6		
4. Sorumluluk	39	2,5	36	2,5	183	11,8	407	26,3	881	56,9		
5. Sabır	76	4,9	105	6,8	280	18,1	372	24,0	716	46,2		
6. Cesaret	40	2,6	70	4,5	295	19,0	415	26,8	729	47,1		
7. Saygı	34	2,2	15	1,0	60	3,9	203	13,1	1237	79,9		
8. Hoşgörü	33	2,1	25	1,6	135	8,7	295	19,0	1061	68,5		
9. Alçakgönüllülük	45	2,9	50	3,2	215	13,9	397	25,6	842	54,4		
10. Erdemli Olmak	32	2,1	36	2,3	179	11,6	336	21,7	966	62,4		
11. Affetmek/ Bağışlamak	78	5,0	107	6,9	317	20,5	394	25,4	653	42,2		
12. Sevgi	36	2,3	44	2,8	134	8,7	262	16,9	1073	69,3		
13. Merhamet	45	2,9	43	2,8	126	8,1	262	16,9	1073	69,3		
14. Yardımlaşma	36	2,3	19	1,2	110	7,1	279	18,0	1105	71,3		
15. Tutumluluk	41	2,6	71	4,6	256	16,5	394	25,4	787	50,8		

Tablo 6'ya göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarını betimlemeye yönelik istatistikler verilmiştir. Katılımcı lise öğrencilerinin manevi değer algılarına ait görüşlerini ortaya koymaya çalışan bu analizde ; "çok iyi" veya "hayatlarını yönlendiren ilkeler olması açısından taşıdığı öneme ve anlama" yönelik görüş bildirdikleri anket ifadelerinin frekans ve yüzde değerlerine bakılarak öğrencilerde en yüksek rastlanan üç bireysel değeri şu şekilde sıralanabilir:

1. Saygı (% 78.9 çok iyi),
2. Adalet (% 78.6 çok iyi),
3. Yardımlaşma (% 71.1 çok iyi),

Öğrencilerde en düşük düzeyde rastlanan üç bireysel değer ise;

1. Cesaret (% 47.1 çok iyi),
2. Sabır (% 46.2 çok iyi),
3. Affetmek/Bağışlamak (% 42.2 çok iyi),

"Saygı", "Adalet" ve "Yardımlaşma" ifadelerine araştırmaya katılan lise öğrencilerinin "çok iyi" şeklinde en üst düzeyde görüş bildirerek; lise öğrencilerinin manevi değer algılarına yönelik hayatlarını yönlendiren ilkeler olması açısından taşıdığı öneme ve anlama dikkat çekmektedir.

"Cesaret", "Sabır" ve "Affetmek/Bağışlamak" ifadelerine araştırmaya katılan lise öğrencilerinin "çok iyi" şeklinde en düşük düzeyde görüş bildirerek; lise öğrencilerinin manevi değer algılarına yönelik hayatlarını yönlendiren ilkeler olması açısından taşıdığı öneme ve anlama dikkat çekmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları üzerine tartışma ve yorum yapılmıştır. Bu sonuçlara göre ortaöğretimdeki öğrencilerin manevi değerler eğilimleri çok iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. En yüksek puan (%79,8) saygı manevi değerinden, en düşük puan ise (%42.2) affetmek/bağışlamak değerinden alınmıştır.

6.3. Araştırma Kapsamına Alınan Katılımcıların Kişisel Değişkenlerine ait Bulgular ve Yorum

Katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algısı değerlendirilmesi ile cinsiyet değişkeni arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p=0.000<0.05$; Tablo 7). Buna göre lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının cinsiyetleri arasında kadın öğrenci puanlarının (Rank=799,43) erkek öğrenci puanlarına göre (Rank=710,18) anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bulgulara göre; kadın lise öğrencilerinin manevi değer algılarının erkek lise öğrencilerinin manevi değer algılarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Ort. Rank	Toplam Rank	U	W	Z	P		
Ortalama	Erkek	424	710,18	301116,50	211016,50	301116,50	-	3,509	0,000*
	Kadın	1125	799,43	899358,50					

*p<0.05

Kısaç ve Turan (2015) tarafından ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri ile ilgili yapılan araştırma sonuçları bu çalışmayı destekler mahiyettedir. Bu araştırmaya göre erkek öğrencilerin dini değer puanları kız öğrencilerden anlamlı bir şekilde düşüktür. Sağnak (2007) “Lise Öğrencilerinin Toplumsal Değerlere İlişkin Tutumları” adlı yaptığı araştırmada tüm değer tiplerinde kız öğrenciler lehine anlamlı bir sonuca ulaşmıştır. Özensel (2007) ise yaptığı araştırmada kullandığı ölçeğin sorumluluk sahibi olmak, gerçek dostluklar edinmek maddelerinin yer aldığı bireysellik ve toplumsal uyum alt ölçeğindeki bu maddelerin bulgularının cinsiyete göre değiştiğini bulmuştur. Öğrencilerin barışçıl olma ve saygılı olma maddelerinde de kız öğrenciler lehine bir farklılık bulunmuştur. Gibson ve Schwartz (1998) da yaptıkları araştırmalarda kız öğrencilerin lehine farklılık bulmuştur. Araştırmamız bu sonuçları destekler niteliktedir.

Bunun yanında araştırma sonuçları ile örtüşmeyen araştırmalar da bulunmaktadır. Küçükşen ve Budak (2017) tarafından yapılan araştırmada cinsiyet, öğrencilerin değer yönelimleri üzerinde anlamlı farklılaşma çıkmamıştır. Yine Kaya vd. (2017) tarafından yapılan bir araştırma sonucunda da öğrencilerin cinsiyetlerinin değerlerle ilişkisi olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kayır (2011) tarafından yapılan başka bir araştırmada sorumluluk ve değer algıları, cinsiyet ile barışçıl olma değer algıları arasında anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Cafoğlu ve Akar (2007) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin saygı, dürüstlük, sorumluluk ve hoşgörü değerlerinde cinsiyete göre bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Karakitapoğlu ve İmamoğlu (2002) da değer algılarının cinsiyete göre değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmamız bu sonuçlarla çalışmaktadır. Tüm bu araştırma sonuçları manevi değerlerin oluşumunda cinsiyetin tek başına belirleyici bir unsur olmadığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda psikolojik ve toplumsal özelliklerin insan davranışları üzerinde cinsiyet faktöründen daha etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Baba Çalışma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Baba Çalışma Durumu	N	Ort. Rank	Toplam Rank	U	W	Z	P	
Ortalama	Çalışıyor	1331	769,53	1024247,50	137801,50	1024247,50	-1,191	0,233*

	Çalışmıyor	218	808,38	176227,50
--	------------	-----	--------	-----------

*p<0.05

Tablo 8’de katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algısı değerlendirilmesi ile baba çalışma durumu değişkeni arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir (p=0.233>0.05). Buna göre lise öğrencilerinin babalarının çalışıp çalışmamasının manevi değer algıları için herhangi bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir.

Tablo 9. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Anne Çalışma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Anne Çalışma Durumu	N	Ort. Rank	Toplam Rank	U	W	Z	P	
Ortalama	Çalışıyor	481	721,18	346888,00	230967,00	346888,00	-3,18	0,001*
	Çalışmıyor	1068	799,24	853587,00				

*p<0.05

Tablo 9’da katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algısı değerlendirilmesi ile anne çalışma durumu değişkeni arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (p=0.001<0.05).

Buna göre lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının anne çalışma durumu açısından çalışmayan annelerin öğrenci puanlarının (Rank=799,24) çalışan anne öğrenci puanlarına göre (Rank=721,18) anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Bulgulara göre; annesi çalışmayan lise öğrencilerinin manevi değer algılarının annesi çalışan lise öğrencilerinin manevi değer algılarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Kendilerini Akademik Düzeyde Değerlendirmesi Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

Kendinizin akademik başarı düzeyini nasıl değerlendirirsiniz?	Rank		İstatistikler				
	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık	
Ortalama	Düşük düzeyde	97	690,47	4.504	2	0,105*	-
	Orta düzeyde	1225	785,13				
	Yüksek düzeyde	227	756,43				
	Toplam	1549					

*p<0.05

Tablo 10’da katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının kendilerini akademik düzeyde değerlendirmesi durumu değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir ($p=0.105>0.05$). Buna göre lise öğrencilerinin kendilerini akademik düzeyde değerlendirmesinde manevi değer algıları için herhangi bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Bu durum olumlu olarak okunabilir. Çünkü öğrenciler kendilerini akademik olarak yetersiz hissetseler de değer sahibi olarak görmeleri anlamlıdır.

Aynı şekilde İnan-Kılıç (2020) tarafından yapılan araştırma sonucu başarı algısı ile manevi-insani değerleri arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Bununla birlikte Yeniyo’l’un (2016) yaptığı başka bir araştırma sonucu, akademik başarı durumu ile manevi değerler arasında anlamlı ilişkinin varlığından söz etmektedir. Söz konusu araştırmanın bulguları, akademik başarısı yüksek olan gençlerin manevi değer puanları da anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır.

Tablo 11. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Yaş Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

	Rank			İstatistikler			
	Yaşınız?	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık
Ortalama	15 yaş ve altı	630	756,31	4.704	3	0,195*	-
	16 yaş	434	762,87				
	17 yaş	381	804,60				
	18 yaş ve üstü	104	830,39				
	Toplam	1549					

* $p<0.05$

Tablo 11’deki Kruskal-Wallis U testi sonuçlarına göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının yaş durumu değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir ($p=0.105>0.05$). Buna göre lise öğrencilerinin yaşları ortalaması değerlendirmesinde manevi değer algıları için herhangi bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

İnan-Kılıç (2020) tarafından yapılan “Lise Öğrencilerinin Manevi-Dini Değerler Eğilimi” isimli çalışmasında da yaş, başarı algısı, aile tutum algısı, sosyal medya kullanımı süresi ve sosyal medya kullanım amacı değişkenleri ile manevi-insani değerler üzerine etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 12’deki Kruskal-Wallis U testi sonucuna göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının okul türü değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p=0.000<0.05$).

Tablo 12. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Okul Türü Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

Rank		İstatistikler					
Okul Türünüz?	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık	
Ortalama	Anadolu Lisesi	820	773,80	35,572	4	0,000*	AML>AİL AML>FL/SBL AML/Diğer
	Anadolu Meslek Lisesi	275	885,81				
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	218	775,18				
	Fen Lisesi/Sosyal Bilimler Lisesi	184	645,90				
	Diğer (Spor Lisesi, Açık Lise vb.)	52	663,99				
	Toplam	1549					

*p<0.05

Bu anlamlı farkı bulmak için yapılan homojenlik testine göre varyansların homojen olmadığı görülmüştür (Sig.=0.000<0.05). Burada öğrencilerin okul türü bağımlı değişkeni için Tamhane's T2 analizinden faydalanılmıştır.

Bu analiz sonucunda Anadolu Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin (Rank_{885,81}), Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenci (Rank_{775,18}) ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde Anadolu Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin (Rank_{885,81}), Fen Lisesi/Sosyal Bilimler Lisesinde okuyan öğrenci (Rank_{645,90}) ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Yine Anadolu Meslek Lisesinde okuyan öğrencilerin (Rank_{885,81}), diğer liselerde okuyan öğrenci (Rank_{663,99}) ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Anadolu Meslek Lisesinde okuyan öğrenciler manevi değer ve eğitim algılarının, diğer lise türlerinden yüksek olması öğrencilerin almış olduğu meslek dersleri ve okul iklimi (kültürü) etkisi olduğu söylenebilir. Güneş (2018) tarafından yapılan araştırmada ise manevi-insani değerler eğilim puanı en yüksek çıkan okul türü Endüstri Meslek Lisesi, en düşük okul ise Fen Lisesi olmuştur. Tritter (1992), Mc Cartin ve Freehill (1986) ve Astill, Norman ve Keeves (2002) yaptıkları çalışmalarda okul türünün öğrencilerin değer algılarını etkilemediği sonucuna varmıştır. Aynı şekilde Towfigh (2007) tarafından Almanya'daki farklı okul türleri üzerinde yapılan araştırmalarda farklı okul türlerinin öğrencilerin değer algılarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamız bu çalışmaların sonuçlarıyla ters düşmektedir.

Tablo 13'teki Kruskal-Wallis U testi sonucuna göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının sınıf seviyesi değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (p=0.000<0.05).

Tablo 13. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Sınıf Seviyesi Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

		Rank		İstatistikler			
	Sınıf Seviyeniz?	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık
Ortalama	9. sınıf	558	761,05	24,048	4	0,000*	11. Sınıf>9. Sınıf 11. Sınıf>10. Sınıf
	10. sınıf	375	714,57				
	11. sınıf	333	849,82				
	12. sınıf	245	821,64				
	Diğer(Hazırlık vb.)	38	619,87				
	Toplam	1549					

* $p<0.05$

Bu anlamlı farkı bulmak için yapılan homojenlik testine göre varyansların homojen olduğu görülmüştür (Sig.=0.141<0.05). Burada öğrencilerin sınıf seviyesi bağımlı değişkeni için Tukey's-b analizinden faydalanılmıştır.

Bu analiz sonucunda 11. sınıfta okuyan öğrencilerin (Rank_{849,82}), 9. sınıfta okuyan öğrenci (Rank_{761,05}) ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde 11. sınıfta okuyan öğrencilerin (Rank_{849,82}), 10. sınıfta okuyan öğrenci (Rank_{714,57}) ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Bulgulara bakıldığında lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının sınıf seviyesi değişkeni ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir. 11. sınıfta okuyan öğrencilerin, 9. sınıfta okuyan öğrenci ortalamalarına göre öğrencilerin manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde 11. sınıfta okuyan öğrencilerin, 10. sınıfta okuyan öğrenci ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Kayır (2011), "Ortaöğretim Öğrencilerinin Değer Algılarının İncelenmesi: Eskişehir İli Örneği" adlı yaptığı araştırmasında saygı değeri harici değerlerin hepsinde 9. sınıf öğrencilerin aldıkları puanların 12. sınıf öğrencilerinin aldıkları puanlardan fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 14. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Aile Gelir Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

		Rank		İstatistikler			
	Aile Gelir Durumu	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık
Ortalama	Çok yetersiz	12	785,79	2,041	3	0,564*	-
	Yetersiz	98	832,49				
	Orta düzeyde	800	776,68				
	Çok yeterli	639	763,88				
	Toplam	1549					

* $p<0.05$

Tablo 14'deki Kruskal-Wallis U testi sonuçlarına göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının ailelerinin gelir durumu değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir ($p=0.564>0.05$). Buna göre lise öğrencilerinin aile gelir durumu ortalaması değerlendirmesinde manevi değer algıları için herhangi bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Yapılan analizde lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının ailelerinin gelir durumu değişkeni ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı belirlenmiştir. Buna göre lise öğrencilerinin aile gelir durumu ortalaması değerlendirmesinde manevi değer algıları için herhangi bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür.

Tablo 15. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Ebeveynlerinin Aile İçi Tutumları Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

		Rank		İstatistikler			
Ebeveynlerinizin aile içi tutumları		N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık
Ortalama	İlgisiz	51	483,73	35.325	4	0,000*	
	Demokratik	328	778,21				Demokratik>İlgisiz
	Otoriter	249	763,49				Otoriter>İlgisiz
	Koruyucu	819	811,00				Koruyucu>İlgisiz
	Diğer	102	649,31				Koruyucu>Diğer
	Toplam	1549					

* $p<0.05$

Tablo 15'teki Kruskal-Wallis U testi sonucuna göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının ebeveynlerinin aile içi tutumları değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p=0.000<0.05$).

Bu anlamlı farkı bulmak için yapılan homojenlik testine göre varyansların homojen olmadığı görülmüştür ($\text{Sig.}=0.000<0.05$). Burada öğrencilerin ebeveynlerinin aile içi tutumları bağımlı değişkeni için Tamhane's T2 analizinden faydalanılmıştır.

Bu analiz sonucunda ebeveynlerin aile içi tutumları demokratik olan öğrencilerin ($\text{Rank}_{778,21}$), ebeveynlerinin aile içi tutumları ilgisiz olan öğrenci ($\text{Rank}_{483,73}$) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde ebeveynlerin aile içi tutumları otoriter olan öğrencilerin ($\text{Rank}_{769,49}$), ebeveynlerinin aile içi tutumları ilgisiz olan öğrenci ($\text{Rank}_{483,73}$) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Diğer taraftan ebeveynlerin aile içi tutumları koruyucu olan öğrencilerin ($\text{Rank}_{811,00}$), ebeveynlerinin aile içi tutumları ilgisiz olan öğrenci ($\text{Rank}_{483,73}$) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak ebeveynlerin aile içi tutumları koruyucu olan öğrencilerin

(Rank_{811.00}), ebeveynlerinin aile içi tutumları diğer olan öğrenci (Rank_{649.31}) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Ebeveynlerin aile içi tutumları demokratik, otoriter, koruyucu olan öğrencilerin, ebeveynlerinin aile içi tutumları ilgisiz olan öğrenci ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. İnan-Kılıç (2020) tarafından yapılan araştırmada aile tutumunun manevi değerler algılarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Oysa Yenyol (2016) tarafından yapılan araştırma sonucu aile tutumu ile manevi değerler arasında demokratik aile tutumu lehine anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Uysal'ın (2016) gençler üzerinde yaptığı başka bir araştırmada da ailesini otoriter ve ilgisiz algılayan gençlerin dindarlık eğiliminin, ailesini demokratik olarak algılayan gençlerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir

Tablo 16. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Ebeveynlerinin Anne ve Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

Rank			İstatistikler				
Annenizin Eğitim Durumu	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık	
Ortalama	Okuryazar değil	30	1069,92	38,163	6	0,000*	Okuryazar değil>Yüksek lisans İlkokul>Lise İlkokul>Yüksek lisans
	İlkokul	435	834,97				
	Ortaokul/İlköğretim	371	788,03				
	Lise	455	746,70				
	Ön lisans	80	695,17				
	Lisans	130	676,10				
	Yüksek Lisans	48	615,60				
Toplam	1549						

*p<0.05

Tablo 16'da yapılan Kruskal-Wallis U testi sonucuna göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının anne eğitim durumu değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (p=0.000<0.05). Bu anlamlı farkı bulmak için yapılan homojenlik testine göre varyansların homojen olmadığı görülmüştür (Sig.=0.000<0.05). Burada öğrencilerin anne eğitim durumu bağımlı değişkeni için Tamhane's T2 analizinden faydalanılmıştır.

Bu analiz sonucunda anneleri okuryazar olmayan öğrencilerin (Rank_{1069.92}), anneleri yüksek lisans mezunu olan öğrenci (Rank_{615.60}) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilerin (Rank_{834.97}), anneleri lise mezunu olan öğrenci (Rank_{746.70}) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan anneleri ilköğretim mezunu olan öğrencilerin (Rank_{834.97}), anneleri yüksek lisans mezunu olan öğrenci (Rank_{615.60}) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 17. Katılımcı Lise Öğrencilerinin Manevi Değerler Algılarının Ebeveynlerinin Aile İçi Tutumları Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ve Kruskal-Wallis U Testi Sonuçları

Rank		İstatistikler				
Babanızın eğitim durumu	N	Ort. Rank	Ki-Kare	df	Sig.	Anlamlılık
Okuryazar değil	11	844,82	41.261	5	0,000*	İlkokul>Lise
İlkokul	284	887,92				İlkokul>Ön lisans/Lisans
Ortaokul/ilköğretim	315	809,98				İlkokul>Yüksek Lisans
Lise	529	766,93				Ortaokul/ilköğretim> ön lisans/Lisans
Ön lisans/Lisans	309	693,97				Ortaokul/ilköğretim>
Yüksek Lisans	101	630,98				Yüksek Lisans
Toplam	1549					Lise>Yüksek Lisans

*p<0.05

Tablo 17’de yapılan Kruskal-Wallis U testi sonucuna göre katılımcı lise öğrencilerinin manevi değerler algılarının baba eğitim durumu değişkeni ortalamaları arasında % 95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (p=0.000<0.05).

Bu anlamlı farkı bulmak için yapılan homojenlik testine göre varyansların homojen olmadığı görülmüştür (Sig.=0.000<0.05). Burada öğrencilerin baba eğitim durumu bağımlı değişkeni için Tamhane’s T2 analizinden faydalanılmıştır.

Bu analiz sonucunda babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin (Rank_{1069.92}), babaları lise mezunu olan öğrenci (Rank_{615.60}) ortalamalarına göre manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Aynı şekilde babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin (Rank_{887.92}), babaları ön lisans/lisans mezunu olan öğrenci (Rank_{693.97}) ortalamalarına göre manevi değer ve eğitim algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan babaları ilkokul mezunu olan öğrencilerin (Rank_{887.92}), babaları yüksek lisans mezunu olan öğrenci (Rank_{630.98}) ortalamalarına göre manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte babaları ortaokul/ilköğretim mezunu olan öğrencilerin (Rank_{809.98}), babaları ön lisans/lisans mezunu olan öğrenci (Rank_{693.97}) ortalamalarına göre manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca babaları ortaokul/ilköğretim mezunu olan öğrencilerin (Rank_{809.98}), babaları yüksek lisan mezunu olan öğrenci (Rank_{630.98}) ortalamalarına göre manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak lise mezunu olan öğrencilerin (Rank_{766.93}), babaları yüksek lisan mezunu olan öğrenci (Rank_{630.98}) ortalamalarına göre manevi değer algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç

Lise öğrencilerinin manevi değer algılarına ait görüşlerini ortaya koymaya çalışan bu analizde öğrencilerde en yüksek rastlanan üç bireysel değer “saygı, adalet ve yardımlaşma” değerleri en yüksek çıkmıştır. Lise öğrencilerinin en düşük düzeyde

rastlandığı üç bireysel değer de “*cesaret, sabır ve affetmek*” olarak belirlenmiştir. Bu noktada yukarıda ifade edilen değerler, Yalova’da okuyan lise öğrencilerinin manevi değer algılarına yönelik hayatlarını yönlendiren ilkeler olması yönüyle taşıdığı öneme ve anlama dikkat çekmektedir.

Değerler eğitimi lise öğrencilerinin hem kültürel kodlarına hitap etmekte hem de tabiatlarında bulunan iyilik yetisini olgunlaştırmaktadır. Bu çalışmada görüldüğü gibi karakteristik özellikleri vermeye çalışılan bu değerlerin gençlere aşılması okul, öğretmen veli ve öğrencinin iş birliği içerisinde hareket etmesine bağlıdır. Bu işbirliğinin artırılması ve değerlerin kalıcı olması için okul içi etkinliklere daha fazla önem verilmelidir.

Bu bağlamda araştırma sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir:

- Okullarda, konuya bir duyarlılık oluşturmak adına değer konusunda örnek şahsiyetler okula davet edilmeli ve gönüllü velilerin ve kuruluşların desteği alınmalıdır. Belediyeler, müftülükler, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri, uygun görülen kişi, kurum ve STK lar ile işbirliği yapılmalıdır.
- Değerler eğitiminin sadece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile sınırlandırılmamalı, değerlerin ortaöğretim müfredatında yer alan bütün ders içeriklerine de serpiştirilmelidir. Ayrıca öğretmen yetiştiren bölümlerin de müfredatlarına “değer eğitimi ve öğretimine yönelik derslerin ilave edilmesi önem arz etmektedir. Sınıf içi rekabet yerine resim, şiir, kompozisyon, öykü; film, seyahat, tiyatro, drama etkinlik günleri vb. yarışmalar, spor ve sanat etkinlikleri, toplum hizmeti çalışmaları yapma ve bu çalışmalarda bulunma, insani yardım ve sosyal sorumluluk projeleri düzenlenebilir.
- Türkiye’de yapılacak değer eğitiminin daha başarılı olması için her sınıf ve yaş düzeyinde öğrencilerin sahip oldukları ve sahip olmaları gereken değerler tespit edilebilir; planlı bir değer eğitimi programı hazırlanabilir. Değer yönelimleri tespit edilirken aile ve toplumun öncelikli değerleri de tespit edilebilir. Bunun için MEB bünyesinde çalışmaları koordine edecek bir birim kurulabilir.
- Araştırmanın yöntemi açısından ise, gelecekte yapılacak değerler eğitimi veya öğrencilerin temel değerlerinin tespiti çalışmalarında, bu çalışmadaki gibi nitel araştırmalar önerilebilir. Yiğittir (2010, s. 219) tarafından ilköğretim öğrenci velileri üzerine yapılan çalışmada 317 veliden yalnızca 2’sinin liste dışından değer yazması bu görüşü destekler niteliktedir.
- Postmodern dünyada geniş ailenin yerini çekirdek ailenin almasıyla birlikte çocuklara yaşadığı toplumun öz değerlerini kazandıran 1960’lı yıllardaki okullarda okutulan adab-ı muaşeret dersinin, okul öncesinden başlayarak yükseköğretime kadar ders müfredatlarına konulabilir.

Yapılan araştırma sonuçları dikkate alındığında devletin, toplumun, okulun ve ailenin değerlerinin tespit edilmesi ve bu değerlere göre değer eğitiminin şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumun ihtiyaç duyduğu bilişsel yenilenme ancak bize ait olan değerlerin yeniden canlandırılmasıyla mümkündür. Dolayısıyla bu değerler, geleceğin kendilerine ait olduğu gençler için yeniden anlamlandırılmalı ve hayatlarında vazgeçilmez öğeler haline getirilmelidir.

Kaynakça

- Alp, İ. & Levent, F. (2019). "Dijital Dönüşümün Öğrencilerin Değerleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Turkish Studies*. Erişim 9 Aralık 2020. <https://www.turkishstudies.net/sayi/6ae3ed69-6947-42fc-a21f-7d70132fb38b.pdf>
- Astill, B., Norman F. ve Keeves, J. (2002). A multi level analysis of the effects of parents, teachers and schools on student values. *Social Psychology Education*, 5(4), 345-363.
- Aydın, M. Ş. (2018). *açık toplumda din eğitimi yeni paradigma ihtiyacı*. Geliştirilmiş 2. Basım. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bayraklı, B. (2015) *İslam ve eğitim*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Beldağ, A. (2019). "Ahlak ve Değerler Eğitimi". *Din Eğitimi*. Ed. İbrahim Turan, Bayramali Nazıroğlu. 203-218. Ankara: Bilay Yayınları.
- Cafoğlu, Z. ve Akar, Ö. (2007). Üniversitelerde ahlaki değerlerin davranışa yansımalarının oluşturduğu örgüt ikliminin algılanması. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*, Ed.: Recep Kaymakcan & v.d. İstanbul: Dem Yayınları.
- Covell, Katherine - Howe R. B. (2001). Moral education through the3 Rs: Rights, respect and responsibi-Lity, *Journal of Moral Education*, 30/1.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Freeman, F. S. (1962). *Psychological testing*. Holt, Rinehart, New York.
- Gül, Ş. ve Özay-Köse, E. (2020). Lise öğrencilerinin hijyen davranışlarını belirlemeye yönelik bir tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Asya Öğretim Dergisi*, 8(1), 15-31.
- Güncel Türkçe Sözlük* (2021) "Değer", Erişim Tarihi: 22 Nisan 2021. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Güneş, A. (2018). *Şiddet, din eğitimi ve değerler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği, Hofmann-Towfigh.

- Hofmann-Towfigh, N. (2007). Do students' values change in different types of schools? *Journal of Moral Education*, 36, 453-473.
- İnan-Kılıç, A. (2020). Lise öğrencilerinin manevi- insani değerler eğilimi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. 24(2), 807-831. <https://doi.org/10.18505/cuid.765415>.
- Karakitapoğlu, A. ve İmamoğlu, O. (2002). Value domains of Turkish adults and university students. *The Journal of Social Psychology*, 142(3), 333-351.
- Kaya, Z., İkiz, F. E. ve Asıcı, E. (2017). Lise öğrencilerinin değer yönelimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 662- 674. <https://doi.org/10.14582/DUZGEF.783>
- Kayır, G (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin değer algılarının incelenmesi: Eskişehir ili örneği*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erişim Tarihi: 2 Ekim 2020. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kısaç, İ. ve Turan Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 13(29), 495- 509.
- Korlaelçi, M. (2005). Küreselleşme karşısında manevi değerlerimiz, *Felsefe Dünyası* 1(41), 91-110.
- Küçükşen, K. ve Budak, H. (2017). Lise öğrencilerinin sosyal değer tercihlerinin küresel sosyal sorumluluk düzeylerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları* 3, 1813-1826.
- Mc. Cartin, R., ve Freehill, M. (1986). Values of early adolescents compared by type of school. *Journal of Early Adolescence*, 6, 369–380.
- MEB. (2019). *2023 Eğitim vizyonu*. Erişim Tarihi: 27 Ekim 2021, <http://2023vizyonu.meb.gov.tr/>.
- Meydan, H., Aybey, S., Dikmen, F. ve Dikmen, S. (2018). Sosyal medya ve gençlik değerleri: Zonguldak'ta liselerde öğrenim gören gençler üzerine bir inceleme. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 125-143.
- Omurtag, Y. ve Karaçay, T. (2004). 21.yy'da yeni dünya düzeni ve eğitim (bir utopia)[Elektronik Sürüm]. Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, Çağrılı Konuşma, Ankara Üniversitesi. Erişim Tarihi: 22 Nisan 2021, <http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/egitim/21yy.html/>.
- Özensel (2007). Liseli kız ve erkek öğrencilerin değer yargıları. *Değerler ve Eğitimi*. R. Kaymakcan vd.(Ed.). Değerler ve Eğitimi. İstanbul: Dem Yayınları, 743-772.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ*. 3. Baskı. Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Prince-Gibson, E. ve Schwartz, S.H. (1998). Önceliklere ve cinsiyete değer verin. *Social Psychology Quarterly*, 61 (1), 49-67. <https://doi.org/10.2307/2787057>.
- Sağnak, M. (2007). Ortaöğretim okullarında öğrenim gören öğrencilerin okulun örgütsel değerlerine ilişkin algıları ile kişisel değerleri arasındaki uyum düzeyleri. Recep Kaymakcan vd. (Ed.), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (ss. 715-726), İstanbul: Dem Yayınları.
- Selçuk, M. (1991), Çocuk eğitiminde dini motifler (okul öncesi çağ), *Din Öğretimi Dergisi* (26-28), 32-52.
- Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM) (2016). *Türkiye’de gençlik, gençliğin özellikleri, sorunları, kimlikleri ve beklentileri*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Tritter, J. (1992). An educated change in moral values: some effects of religious and state schools on their students, *Oxford Review of Education*, 18(1), 1-27.
- Uysal, V. (2016). Gençlerde empati eğilimi, anne-baba tutumları ve dindarlık. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7-40.
- Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:30: 20.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 8(7), 849–849. Erişim: 20 Nisan 2020. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.48382013>
- Yeniyl, A. (2016). *Ortaöğretimde manevi değerler ve eğitimi*. Yayımlanmış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223.